

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Martinom Bálikom

RG-50.688.0048.01.01

Dobry večer vám prajeme.

Dobry večer.

Môžete sa nám prosím predstaviť?

Volám sa Martin Bálík.

Kde ste sa narodili?

Narodil som sa v Sáse, okres Zvolen.

A kedy ste sa narodili?

A stanica bola Pliešovce – Sása... železničná stanica, odkiaľ odchádzali naši slovenskí vojaci na ruský front.

Kedy ste sa narodili, v ktorom roku?

Tisícdeväťstodvadsaťdeväť.

Pán Bálík, my sme vás navštívili pred nejakým časom...

Áno.

A vy ste nám vtedy porozprávali vaše spomienky na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. A teda najmä na osudy židov...

Áno, áno.

Z toho obdobia.

Áno.

My sme dnes za vami prišli znovu, aby sme si tieto vaše spomienky nahráli na videozáznam.

No totiž to, oproti nám bola krčma, kde boli židovskí starí rodičia. A volali sme to, že do Šalamúnov sa chodilo tam ako. No a tento chlapec, to bol už síce... prekrstený on bol myslím evanjelik, a my sme sa spolu ako stretávali, pretože on bol o niečo starší odo mňa a nemal žiadnych nejakých takých priateľov, tak sme sa spolu ako kamarátili, no a sme sa spolu stretávali.

Takže toto bolo kde, toto čo ste teraz popisali?

To bolo Sása...

To bolo v tej Sásе, áno?

Áno.

Hm.

Okres Zvolen.

Takže vy ste tam vyrastali, žili ste tam ako... ako chlapec?

Áno. Áno, áno.

V tej Sásе?

Potom som chodil...

A mali ste tam teda tohto kamaráta... kto to bol?

To bol... starých rodičov mal židov, ale on už nebol žid, on bol prekrstený na evanjelika, ale sme sa stretávali, lebo chodieval aj k nám, otec ho strihával a čo ja viem, čo také... Normálne veci, ako vtedy to bývalo na dedine. No a...

A títo jeho starí rodičia mali tú krčmu...?

Mali tú krčmu...

V Sásе?

A mali tam jednu studňu, v ktorej bola stále voda, a my sme mali takú studňu, ktorá nám keď pršalo, tak nám vytekala zo studne voda, ale keď nepršalo, tak to kleslo tak, že... úplne až na dno... no a tak sme museli potom chodiť tam do Šalamúnov, tak sa volali tí židia... Do Šalamúnov sme chodili na vodu napríklad pre kravy, pretože sme mali dobytok a museli sme napájať, tak sa chodilo na vodu do Šalamúnov, tak... Také veľké vedro s tyčkou v prostriedku a ešte také dve, čo sa ako niesli, a tak sme nosili vodu potom pre ten dobytok od tých Šalamúnov, pretože my sme vodu...

Hm.

Vodu často nemali.

A oni boli... to boli nejakí manželia, alebo bola to celá rodina, tí Šalamúnovci?

Tí Šalamúnovci, to boli tí starí rodičia, ktorí tam mali krčmu a k nim chodil práve ten ich vnuk z tej Bratislavy, aj s otcom, aj s materou chodievali tam... tam tak ako... Na nejaký čas vždycky pobudli u tých starých rodičov na dedine, no.

Hm. A žili tam ešte nejaké iné židovské rodiny, v Sásе?

Nie, nie. Ešte... ešte tam bola potom jedna taká rodina, ale to... to boli skôr takí maďarskí... maďarskí prisťahovalci, ktorí sa hlásili k židovskej viere. No takže ináč židov tam nebolo, len práve títo Šalamúnovci prišli bývať z toho... z tej krčmy oproti nám, ktorá sa prerobila na obchod s... so všeobecným tovarom tam bol, potraviny a všelijaké veci ako... nejaký pán Jaduť z Pliešoviec si to tam zakúpil a... a viedol tam ten obchod, tak ako na dedine v tej dobe to bolo. Také normálne.

A aké boli vtedy vzťahy medzi obyvateľmi Sásy a týmito židovskými obyvateľmi?

Viete čo? Môžem povedať, že my sme mali... tam... tam boli dve náboženstvá ako dôležité – katolíci a evanjelici. Evanjelikov bolo viac, ako katolíkov a ja som býval neďaleko evanjelickej fary a chodieval som aj do tej evanjelickej fary, pretože ten mal pán farár dvoch synov a s tými som sa ešte ako priatelil... a tak nejak... Bolo zaujímavé práve, že ja som bol katolík a toto s tou evanjelickou... sme mali taký... taký pekný vzťah. To ako na dedine, viete... to bolo všelijako zložené.

Hm. A do školy ste kam chodili?

Tak do obecnej školy som chodil do... tam v Sáse sme mali katolícku školu a mal som výborných učiteľov, práve tie... brat Karola L. Zachara... oni sa volali pôvodne Legiňovci, pochádzali od Banskej Štiavnice z Antola, ale dali sa prekrstiť. Tak tento si dal poslovenčiť meno na Mladoň, lebo to bol preklad z Maďarčiny ako, Legiň... na Mladoň... a... a tento ma učil a skutočne bol ohromný režisér divadelný. A často som hrával aj potom divadlo, na základe toho, lebo som chodil aj na recitačné preteky, vedel som dobre recitovať, spievať, mal som dobrý hlas ako dieťa... no a tak toho práve využívali a ja som sa tým pádom dostal na všetky možné podujatia, ktoré sa diali v okrese a často aj ďalej sme ako, do iných okresov sme sa dostali.

Hm. A vreveli ste, že ste mali spoločnú stanicu s Pliešovcami, Pliešovce – Sása, hej?

Áno, Pliešovce... Pliešovce...

Tie Pliešovce sú nejak blízko?

Dva kilometre od... a tam som chodil do meštianky, lebo u nás bola len po piatu triedu, a potom som chodil do meštianky tri roky v Pliešovciach, tam ma ešte učil Pavol Čády, autor tých slovenských šlágrov... „Najkrajšia hviezdica,“ – „Každá kasáreň,“ a tak... Toto... On to skladal práve pred nami, v triede nám dal písať, odpisovať z učebnice do písanky nejaký kúsok nejakého článku, aby sme boli ticho, lebo keď sme ho vyrušili pri tom skladaní, tak nás všetkých pretiahol cez lavicu a takou metrovou palicou nás mlátil po zadku, každý dostal tri na zadok, tak, že sme už do konca vyučovania nesedeli na zadku...

Cha...

Ale tak sme sa držali, lebo sme mali klobásy na... na tuto... vtedy bolo ešte povolené ako ten fyzický trest. Takže on toho práve dosť zneužíval. A on bol trošku... ako by som povedal...

vyšinutý a tým sa skutočne, ako odbavil, tridsať šesť žiakov nás bolo v triede a všetkých nás vylátil tri palice po zadku, takže sme už do konca vyučovania sedeli takto, ako... no bolo...

A do meštianky, to bolo...? Od koľkých rokov sa chodilo do meštianky?

Šiesty, siedmy a ôsmy ročník.

Hm. Takže od dvanástich rokov, tak?

Áno, áno, tak nejak ako.

Hm.

Lebo päť rokov som chodil tam v Sáse, k tomu učiteľovi, ktorý... ktorý ma uviedol tak nejak do toho umeleckého sveta, tým, že som chodil recitovať a spievať, keď som bol ako...

A v tých... tých Pliešovciach, tam žili nejaké židovské rodiny?

V Pliešovciach tam žili židovské rodiny... A bola tam jedna taká zvláštna rodina, ktorá chodila do katolíckeho kostola, lebo pôvodne boli židia z Pliešoviec, to boli takí ako... taký zvláštny vzťah, pretože sa našli udržať, aby ich nezobrali do koncentračného tábora, bo vtedy odvádzali židov od nás... viete, tam boli tie... na tej stanici Pliešovce – Sása také vagóny, do ktorých nakladali židov a odvážali ich potom do... do... do Ruska alebo kde, neviem. To bolo také... zážitkov sme mali strašne veľa práve.

Takže tam bola židovská rodina v Pliešovciach, ktorí sa dali prekrstiť na katolícku vieru?

Na katolícku, áno.

Hm. A koľko... koľko bolo asi rodín židovských v Pliešovciach?

V Pliešovciach tam bolo viacej židovských rodín, ako u nás v Sáse, sme mali len tú jednu rodinu a v Pliešovciach, tam bolo niekoľko tých rodín, ale to už si nepamätám presne, koľko toho bolo, ale viem, lebo som tam chodil do meštianky tri roky, takže som sa stretával s týmito ľuďmi aj... aj ten Jožko Bala, aj to bola pôvodne židovská rodina, potom sa prekrstili, no jedným slovom, to boli také pomery, že... dosť ako viete tí Nemci sa tam ako... ako vyskytovali a bolo to tak nejak ako...

A pamätáte si aj na nejaké mená tých židovských rodín z Pliešoviec, ako sa volali?

Ako sa volali? Vedel som tých lekárnikov, ale som zabudol už... meno. A ešte tam boli také... nepamätám si už mená, to...

A ten lekárnik, to boli tí, čo chodili do toho katolíckeho kostola?

Áno, áno.

Hm.

On bol taký silný chlap, veľký, a ona bola zase maličkatá, jeho židovská manželka. Ale chodili do katolíckeho kostola, tak... No jedným slovom, vtedy boli tie pomery tam také zvláštne, no. No a od nás práve odchádzali tie výpravy slovenských vojakov do Ruska... na ruský front.

Hm.

Tam normálne nastupovali do vagónov, do svinských vagónov, postojacky, museli zostať stáť v tých vagónov, keď ich dopravovali. Ale tam niekde do Užhorodu, alebo kde, tam už prestupovali na tú širokorozchodnú trať. Lebo odtiaľ... potiaľ bola normálna táto doprava, železničná, a tam potom museli prestupovať, no a...

Hm.

Odvážali ich potom na ten front.

Ešte sa vrátim do tých Pliešoviec, keď ste do tej meštianky chodili, mali ste tam nejakých židovských spolužiakov?

Mal som práve... viete, čo? Boli tam títo nejakí, rodina, dve deti, ale si už si nepamätám... Piškovci, alebo ako sa volali, neviem už si presne spomenúť na... na mená tých... tej židovskej rodiny. Počkajte... dokonca sa volal Ihring.

Ihring?

Ihring.

Hm.

To bolo také židovské meno.

To bol z tých vašich spolužiakov niektorý?

Nie, on to bol starší a jeho syn, alebo čo to bol, tak ten chodil s nami... do školy.

Hm. A čo... čo ešte robili, aké mali zamestnania? Spomenuli ste toho lekárnik...

Áno, potom ten Jožko Bala, to bol... Viete čo, to meno sa veľmi zneužívalo, lebo prišla pani učiteľka do triedy a zakričala... tak sa popozerala po nás a povedala: „Kde je Bala?“

Cha...

A my všetci zborovo: „Kde je Bala, kde je Bala...“ a robili sme, ako že ho hľadáme pod lavice... Sa našťava a odišla riaditeľovi povedať, že ako sme sa zachovali. No a keď sme videli, že ona ide popod okná tej našej triedy do riaditeľne, tak sme... tak sme vybehli von a tam bol taký park, v ktorom sme mali cez veľkú prestávku byť, tak sme boli už v tom parku, už ako zbehnúť... a zo Sásy Jano Valach sa postavil do tých dvierok, ako tam boli pri tej škole... a ona s riaditeľom tam stála a ten riaditeľ tak kýval nohou nervózne a... a tento prišiel do tej bránky a zakričal: „Pani učiteľka, prosím, v parku je Bala.“ Ako že ten Jožko Bala, že bol v parku. No tak...

Hej. A tento Jožko Bala, to bol tiež židovský chlapec?

Nie, to bol... to mali obchod tam... A on vždycky prišiel, siahol do pokladne, nabral si peňazí do vrečka, potom nám dával, takže sme od neho získavali také ako tie korunky v tej dobe. To bolo také vzácné.

Pred chvíľkou ste spomenuli, že to bola doba, keď boli zvláštne pomery.

Áno.

Čo to znamenalo, že boli zvláštne pomery?

Čo boli zvláštne pomery? To, že vlastne sme viedli vojnu proti Sovietskemu zväzu, slovenskí vojaci chodili na ruský front bojovať.

Hm.

Aj od nás boli, jeden, Kráčik sa volal, čo bol v tej armáde, ale ešte ďalší z Pliešoviec boli tam nejakí, ale to si už nepamätám mená... Čo boli v tej armáde, ktorá bojovala proti sovietskym vojskám. No tak...

A zmenilo to aj nejaké vzťahy medzi ľuďmi, u vás v Sáse napríklad? Tak v každodennom živote?

My sme napríklad udržiavali s nimi, s tou židovskou rodinou, pomerne také vzťahy, pretože ten pán Šalamún chodieval k môjmu otcovi každý... každú nedeľu do obeda, okolo deviatej, sa holiť. Otec ho namazal už mydlom a potom ho normálne britvou oholil. Takže to bolo úplne pravidelné stretávanie, táto židovská rodina s nami s katolíckou rodinou, no... Lebo my sme boli v tej časti dediny, kde boli najviaczej evanjelikov, ale my sme boli katolícka rodina.

Hm.

Takto.

Takže vy ste mali dobré vzťahy s tou židovskou rodinou, hej?

Áno.

A boli aj takí ľudia, ktorí s nimi nemali dobré vzťahy?

Ale ani nie, viete čo? Na dedine, to... tí židia mali krčmu a tam sa stretávali potom chlapi a pili z tých decových pohárikov, to boli také... na spodku širšie, potom úzka fľaška takto hore. A to prišiel a: „Deci pálenky“, vypil a išiel preč.

Hm.

Takže také... také zvláštne to bolo, táto židovská rodina práve zásobovala ľudí alkoholom.

A vy si... vy ste mali v čase, keď vznikol Slovenský štát, ste mali desať rokov.

Tak nejako... ešte skôr myslím tak nejako... myslím, že osem až desať, tak nejako v tých časoch som žil.

Ako... ako si spomínate na to obdobie, zmenilo sa niečo v živote takom bežnom? Bežnom...?

No tak viete čo, tak zmenilo... ono v podstate... môj otec bol napríklad vtedy zástupca... zástupca predsedu... richtára, no, čo tam bol, tak... Ale práve, keď prišli tí... tie nemecké vojská, tak nemohli s tým richtárom vyjednávať, pretože sa urobil, že je maród a chodili k nám potom aj tí nemeckí oficieri, tam u nás sedávali a často ich otec aj strihal, keď... keď boli zarastení a... a... a tam sa pohybovali po dvore, tam mali sklad pušiek v takom voze. Plno pušiek až dohora. No a chodili tak... To boli rumunskí vojaci, nás oslobodzovali. A chodil, čo strážil tie pušky, tak mal také vysoké čižmy, ktoré boli šnurované, ale on si ich nezašnuoval, vláčil tie stužky za... za sebou, ako chodil po tom dvore s tou puškou. A ja som mu hovoril, že prečo... prečo si nezašnuje tieto. Že by si musel večer rozšnurovať, tak chodil, celý deň chodil s tou puškou, ako strážil tie naskladané v tom voze, čo tam boli tie pušky, tak robil takú stráž okolo toho, no. Aj tak som mu dve pušky ukradol.

Cha... A toto bolo kedy? Hovoril ste, že to boli rumunskí vojaci?

To boli rumunskí vojaci, nás oslobodzovali práve a...

Takže to bolo ešte... v podstate už na konci vojny? Hej?

No tak v tej dobe, keď... keď prebiehala tá vojna. V štyridsiatom prvom...

Pretože ja by som sa rada vrátila ešte v podstate k tomu obdobiu, keď vznikol Slovenský štát, keď ešte sa teda nebojovalo u nás, iba sa rozpadlo Československo a vznikol Slovenský štát. Vy ste vtedy chodili do školy, boli ste žiak, hej?

Áno, áno.

Hej?

A ja som práve chodil na tú katolícku školu, kde bol ten Legiň, ktorý sa dal pre... poslovenčiť si dal meno, na Mladoň.

Hm.

Jeho brat, ten si dal meno po mame, takže ten sa volal Karol El, akože Legiň, Zachar

A on si dal to meno poslovenčiť kvôli tomu, že mal maďarské meno?

Áno. Vtedy sa zbavovali týchto mien. Lebo Legiň, to znamenalo, že mládenec. A tento Mladoň, ten si dal poslovenčiť doslova...

Hm, hm.

A mal manželku z Tatier, počkaj... ako sa to tam volalo? Za Tatrami taká dedina... rázovitá. No už si nespomeniem teraz, len ten názov tej... bol som tam aj v tej dedine, aj u nich som

bol ako... Bol som... vtedy som tak ako pochodil dost' sveta, po... pomerne sa dá povedať, že som bol také dieťa roz... rozjazdené a práve pri tých všelijakých súťažiach som sa vyskytoval, recitoval som tie básničky a spieval som, a tak...

A boli u vás v Sásе, boli u vás gardisti? V tom období?

Áno. A zaujímavé, že to boli práve evanjelici, lebo...

Hm.

Tam bolo viac evanjelikov, ako katolíkov, ale... A tí Haškovci, to boli evanjelici a v tej uniforme, tých slovenských gardistov ako, chodili po... po ulici.

A prečo to bolo zaujímavé, že to boli evanjelici?

No pretože tí gardisti, to bola skôr taká ako slovenská by som povedal tá časť, tí... no... Ako by som správne vyjadril? Gardisti boli trošku ako iného... skôr naklonení k tej katolíckej...

Hm.

K tejto strane. A u nás práve tí gardisti boli práve evanjelici. Takže... Haškovci sa volali.

Haško bol veliteľ? Či...?

On bol aj... jeden bol z nich aj veliteľ, boli dvaja bratia, a obidvaja boli v tej... slovenskej garde.

Aha. A prečo tí katolíci tak viacej inklinovali k tomuto? Prečo ich to viacej priťahovalo?

Lebo to... však Tiso bol katolícky farár, čo bol prezident, tak to malo také dost' veľký vplyv na to, že... že katolíci inklinovali k tej strane.

Hm.

Slovenská národná strana.

A čo... čo tí gardisti robili, ako sa správali?

Ako sa správali? No... mal som aj konkrétne tieto... dokonca keď... keď prišli tí rumunskí vojaci, tak tam aj nejaký taký konflikt nastal, pri krčme... pri konzume, ako sme tomu hovorili, to bol obchod s potravinami a plus krčma. No a tam... tam potom došlo k nejakej takej... hádke týchto dvoch... tí gardisti s tými evanjelickými ako občanmi. Joj, viete, bolo to tak dávno, že už... už si ani neviem vybaviť tieto... Ja viem, že som vtedy behal v takých krátkych nohaviciach, po kolená... A chodil som práve do toho konzumu, kde boli tí obchodníci, oni boli evanjelici, ale viacej tam chodilo katolíkov, ako nakupovať.

Hm. Na niektorých miestach nám hovorili Ľudia, že keď vznikol Slovenský štát, tak začali byť niektorí Ľudia také protižidovski naladení, vznikli také protižidovské nálady...

Áno.

Bolo niečo také u vás?

Zaujímavé, že... práve tá židovská rodina s nami udržiavala naj... najtesnejšie styky práveže. Ako aj chodil ten pán Šalamún k nám, na to holenie, každú nedeľu. A my sme tam chodili nakupovať, ja si pamätám tie... keď ma poslali kúpiť dva deci pálenky, alebo... u tých židov som nakupoval.

A niekde nám vraveli, že aj taká protižidovská propaganda sa šírila... že židia škodia slovenskému národu...

Áno, áno, tak...

Také ste počuli niekedy?

Ale toto nemalo platnosť, pretože to bola len takáto židovská rodina, oni ich potom prest'ahovali z tej krčmy, tú krčmu prebral ten pán Jaďuť, to bol z Pliešoviec evanjelický taký občan. A tých židov dali bývať špeciálne na pošte, tam u nás bolo nejaké miesto, tak tam... tam bola nejaká izba. Však som tam chodieval ja k nim, za tým Paťom. To bol ten... ten chlapec z tej Bratislavy, tak som tam chodieval...

Hm.

Za ním, ako sme sa kamarátili, no.

Hm. A niekde boli aj také... proste sa šírili také fámy, alebo také nejaké príhody, príbehy, že židia zabíjajú... židovské... najmä teda mladé dievčatá, alebo deti...

Áno, áno, áno.

A že používajú tú krv potom na tie svoje náboženské obrady.

Áno, áno.

Obrady...

Áno.

Počuli ste také niečo?

To áno, aj tu o tomto sa ako hovorilo, že židia majú tie... že z tých kresťanov ako používajú tú krv. Počul som aj to, ale už si nepamätám detaily nejaké.

A nevi... Kto také niečo hovoril? U koho ste to počuli?

Tam, čo boli v... na tej pošte, čo bývali tí židia. A ten ich vnuk, Paťo, ten sa so mnou kamarátil, takže tak som nejak... s nimi sa ako stretával a dozvedel som sa takéto veci.

Takže vy ste sa s nimi o tom rozprávali, s tým Paťom?

Áno.

Aj o takej situácii nejakej, že ako sa zmenili tie pomery?

No ale pri tom moji rodičia dost' udržiavali styk s tou rodinou tých starých Šalamúnovcov, práve preto, že chodil ten Šalamún k nám na to holenie...

Hm.

Každý... každú nedeľu. Do obeda, okolo deviatej ho otec oholil a zase za týždeň prišiel znova.

A títo gardisti, ktorí boli u vás, tí sa k nim ako správali? K tým Šalamúnovcom?

To boli tí Haškoveci hlavne, to boli zaujímaví, že to bola evanjelická rodina a boli takí gardisti. Také zvláštne to bolo. Katolíkov... to bol ten Tkáčik... bol katolík... ináč viacej bolo tých evanjelikov. Aj ten predseda bol evanjelik... podpredseda teda, alebo predseda, hej, lebo otec bol podpredseda. V tej dobe.

A spomínali ste, že oni vlastne sa potom museli presťahovať z tej krčmy, že museli odísť, že to prevzal nejaký človek...

Áno, áno.

Hej?

Ten Jaďuť to prevzal a...

A oni odišli bývať na... na poštu?

Na tú poštu, áno, tam.

A prečo... prečo museli sa odsťahovať odtiaľ?

To zariadili gardisti tak nejako, ako sa dá povedať, že ten Slovenský štát mal určitú takú moc, že to mohli dovoliť ako, alebo by som povedal – vyslovene ich znásilnili, že museli ísť bývať na tú poštu. Potom sa presťahovali do vedľajšieho domu z tej pošty, tak to... to si už ale nepamätám presne. To bol prázdny dom, ktorí tí ľudia z tadiaľ odišli a bývali niekde v Budapešti a ten dom ostal prázdny a potom tí židia prešli z tej pošty do toho... do toho domu bývať.

Hm. A vy ste videli, ako oni odchádzali z tej krčmy, ako sa sťahovali preč? Videli ste to?

Nevidel som to sťahovanie... tak čiastočne áno, ale nie nejako celé to sťahovanie, lebo tam nejakí tí gazdovia ich prevádzali na voze. Z toho... z tej krčmy na tú poštu.

Gazdovia od vás, zo Sásy?

Áno, zo Sásy, to boli práve evanjelickí občania.

A to ste videli, ako ich odvážali na voze?

No niečo som videl z toho, ale skôr už len dovezený voz na dvor a teraz ako vykladali tie veci potom z toho voza. Čo mali tam ten nábytok nejaký a tie... tie nejaké veci. Ako rodina. Hrnce a šporák a čo ja viem, čo všetko také...

Tie veci kam vykladali?

Tam do toho domu, čo išla tá rodina do tej A... do toho Maďarska. Tak ten zostal prázdny.

Aha.

Nikto nemal o to záujem ako.

A to viezli... to si presťahovali z tej krčmy do toho domu potom?

Áno, áno.

To, ako oni z tej krčmy odchádzali, to ste nevideli?

Nie, to oni na tú poštu a potom z tej pošty prešli tam do toho domu, čo bol vyprázdnený od tých ľudí, čo odišli do Maďarska.

Rozumiem, len chcem teda zistiť, či ste videli aj to sťahovanie, keď prvýkrát ich z tej krčmy odvádzali...?

Niečo som videl, ten voz, keď už bol na dvore a vykladali tie veci, tak to som videl.

Na dvore kde bol voz?

Tam... no... u tých Adamovičov, to boli tá rodina, čo odišli preč, Adamovičovci a nechali ten dom prázdny a nemal o to nikto záujem, to bolo také. Tak ten práve využili na to, že tých ľudí z tej pošty presťahovali tam na tú...

Takže vy ste videli prevoz vecí pre tých ľudí do toho prázdneho...?

Áno, áno.

Prázdneho domu, hej?

A to bol taký voz, ako sa vozilo drevo v ňom, to si pamätám. A to bolo plné tých všelijakých riadov a oblekov a čo ja viem, čo všetko prevážali.

A toto boli veci tých Šalamúnov z tej krčmy?

Áno.

A oni si to tam do toho domu... potom to tam išli ešte užívať, hej?

Áno, áno.

Hm.

Aj tam potom ešte žili pomerne dosť dlho. To už som potom chodil aj... kde som to chodil? No... už si nepamätám presne, to je...

A vedeli by ste si spomenúť, že v ktorom roku to bolo? Čo sa sťahovali?

Tak okolo roku štyridsať.

Hm.

Tisíc deväťsto štyridsať. Tridsaťdeväť, štyridsať, no.

Hm, hm. A vaši rodičia boli potom ešte s nimi v kontakte, stretávali sa?

No tak za otcom chodili, práve tá rodina židovská, ako. A my sme chodili do tých Šalamúnov na vodu, lebo tam mali studňu, v ktorej bola stále voda a napájať bolo treba kravy, také šafle... tam sa dala do toho... do tých uší taká palička, potom dve také tyče a teraz dvaja ľudia niesli ten šafel tej vody, aby bolo pre tie kravy, čím napájať.

Hm.

Ách Jéžiš, to sú...

A spomenuli ste, že v tom čase, keď oni už boli presťahovaní z tej krčmy preč, keď už boli na tej pošte, že ten vnuk ich ešte za nimi chodieval na tie prázdniny.

Áno, áno. Paťo chodil z Bratislavy.

Hm.

Oni bývali v Bratislave a chodili tí jeho rodičia aj s tým Paťom tam.

Lebo, minule keď sme sa spolu rozprávali, tak ste spomenuli, že on potom už odrazu tak k nim nechodil. Že nejako prestal už tam chodiť. Takže chodil tam aj potom ako...?

Áno.

Ako ich presťahovali? Hej?

Presťahovali.

A čo sa s nimi potom stalo?

Odviezli ich, normálne... neviem, či do Ruska, či kam ich odviezli. Ba dokonca viete čo? Poprávali tých židov aj na Slovensku, na Kováčovej, to je pri Zvolene, tie kúpele, tak tam... tam týchto židov poprávali. Normálne ich odstreľovali a títo židia boli aj tam pochovaní. Ja som bol aj pri tom ich hrobe.

A to aj tých Šalamúnov tam odviezli?

Tých Šalamúnov, to áno, tam...

A to ste vy videli, ako ich odvádzajú?

Niečo som videl, že... už si nepamätám presne, ako to bolo. Tak nejako skôr susedia nám povedali: „Odviezli Šalamúnovcov...“

Hm.

Na Kováčovú a tam ich práve zastrelili, obidvoch, tých manželov starých.

Ako ste vedeli, že na tú Kováčovú ich odviezli a čo sa tam dialo na tej Kováčovej?

To už ani neviem, pretože ja som mal, na Kováčovej som mal rodinu, mamina sestra tam bola vydatá, tak som tam chodieval na Kováčovú, aj predtým už... A potom práve sme sa dozvedeli, že tam boli tí židia dvaja pri tom Zvolene zastrelení a pochovaní pri tej... pri tej Kováčovej.

Hm, hm.

To boli polia, ktoré patrili do obce Kováčová... To boli kúpele Kováčová.

Hej.

Tam som chodieval tiež sa ako kúpať, kedysi.

Keď sa takto rozprávame s inými ľuďmi na iných miestach o tomto období, tak nám spomínali, že od istého času museli židia nosiť nejaké označenia.

Áno. To nosili... ten znak židovský museli nosiť.

Ako...?

Bez toho nemohli vyjsť ani na ulicu. Bez toho odznaku.

Ako to vyzeralo, ten znak?

To už si nepamätám presne, bolo to guľaté, taká brošňa nejaká, ako veľká a tú museli tí židia nosiť.

Aj tí Šalamúni to mali?

Áno, nosili to. Áno.

A vedeli by ste si spomenúť, že či nosili tieto označenia ešte predtým, ako ich odsťahovali z tej krčmy preč?

Áno, to už keď boli v tej krčme, tak aj skutočne išiel... tam mali ten sklad na dvore, a keď išla dajme tomu s tým džbánom pre nejaké... pre nejaké pivo, alebo pálenku, tak mala ten odznak na...

Hm.

Na prsiach ako. Joj...

Aj tí vaši židovskí spolužiaci v tej mešťianke mali tieto označenia?

Áno. Mali.

A keby... keby si to označenie nedali, čo by sa bolo stalo?

Neviem, ale...

Kontroloval to niekto, či to majú?

Kontrolovali to tí gardisti. A hlavne tí Haškovci, tí... on hovorím vám bol síce evanjelik, ale bol gardista a kontroloval to veľmi ako prísne.

Hm. A títo gardisti... niekde nám spomínali Pudia, že oni si robili také svoje... také prehliadky, a také všelijaké stretnutia...

Áno, u nás bolo práve to... tomu sa hovorilo Kapustínsko, ale bola to taká lúka pri... tam bol regulovaný potok a medzi domom Zvarkovcov, to bol taký zvláštny dvojdom z jednej strany, a z druhej strany bol ten potok, tá Neresnica naša. A tam na tom parku aj cvičili tí gardisti. To mali všelijaké také pochody a pesničky spievali a čo ja viem, čo.

A viete si aj spomenúť na nejakú takú gardistickú pesničku?

Nie.

Z tých čias?

Počkajte... aj som vedel, aj som zabudol. Neviem, neviem. Neviem si spomenúť.

Lebo ja tu mám v poznámkach, že minule ste nám spomínali, že „Sme Hlinková stráž...“

„Sme Hlinková garda, sme slovenská stáž, Hlinka je náš otec, Tiso vodca náš...“

Aj by ste nám to vedeli zaspievať’?

„Hm...Hm.. Sme slovenská stáž, Hlinka je náš otec, Tiso vodca náš,“ takto... vidíte, ste mi to pripomenuli.

Cha...

To som už úplne zabudol.

No mám poznámky z minulého razu.

„Sme Hlinková garda, sme slovenská stáž, Hlinka je náš otec, Tiso vodca náš,‘.“ No tak to asi bolo.

A túto pieseň ste pri akých príležitostiach počuli?

No tak keď sa... keď pochodovali gardisti, tak si to spievali.

Hm. A v škole ste sa nejaké takéto piesne neučili? Vtedy?

Nie.

V tom období?

To sme... to sme práve chytali na ulici od tých gardistov, ako sme počuli tie piesne.

A Hlinková mládež u vás nebola, keď ste do školy chodili?

Bola, bola. Bola. Aj ja som bol v Hlinkovej mládeži.

A tam čo sa robilo, čo to bolo, aká organizácia?

Tiež pesničky sme všelijaké spievali a recitovali takto. Som chodil na takéto recitačné všelijaké závody, aj do Zvolena, aj... kde všade už ani neviem.

A to bolo vtedy povinné? Museli deti...?

Nemuseli...

Tak vstupovať do tej organizácie?

To bolo také ako... ako normálne, ja... presne, už ako, ale tí velitelia mali byť práve katolíci a boli u nás práve tí evanjelici.

Hm.

To vedenie gardistov. Tí Haškovci.

A spomínali ste, že Sása je vlastne ned'aleko Zvolena...

Áno.

Chodievali ste aj do Zvolena? V tom období?

Tam som chodil dokonca do meštianky, do štvrtej meštianky som chodil vo Zvolene. Tri mesiace, tri roky som chodil v Pliešovciach...

Hm.

To bolo dva kilometre od našej dediny, takže som každé ráno maširoval do Pliešoviec, tri roky, a potom ten štvrtý rok som chodil vlakom do Zvolena a tam som chodil do štvrtej meštianky vo Zvolene.

Hm. A tam žili nejakí židia, vo Zvolene?

Áno. Dokonca... som mal aj, neviem či spolužiaka, alebo čo... Už si nepamätám presne, ale viem, že bola židovská rodina aj tam.

Mali ste židovského spolužiaka v tej meštianke? Urobíme si prestávku?

No rozbolela ma silne hlava, ale bol tam práve ten jeden...

Pán Balík, ak si chcete spraviť prestávku, že sa chcete napiť vody, alebo sa trošku... postaviť, alebo niečo, hej...? Môžeme prerušiť, nie je problém...

Strašne mi zvoní v hlave.

Áno, dobre. Urobíme si prestávku.

...

To dunenie...

Dobre, bežíme. Takže po prestávke... urobili sme si krátku prestávku a budeme pokračovať. Už vás dlho nezdržíme, len pán Balík, chceli by sme sa vás opýtať na to, čo si vy pamätáte, ako ste vy videli v Pliešovciach, v Sáse, tie židovské deportácie. Ako židov odvážali.

Viete...

Čo ste tam videli?

No bol som ako chlapec, v takých krátkych nohaviciach, si pamätám... takto pod kolená a na tej stanici a... tých... tých židov nakladali do tých vagónov prázdnych, ktoré museli sa postojacky prepravovať potom ako... až niekam... ja neviem, kde ich to... až do Ukrajiny, či kde ich vozili. Aj na tú Kováčovú, tam ich... tam ich vykladali.

Hm.

Vo Zvolene, na Kováčovú a tak, lebo tam som mal rodinu a chodili sme k tej... k tej tetke našej, maminej sestre, na Kováčovú, a tam práve som videl aj tie hroby potom tých židov, ktorých tam popravili. To bolo veľiké pole, tých hrobov...

A tam u vás na tej stanici, ako... ako tá situácia tam vyzerala, koľko tam bolo tých ľudí zhromaždených?

Pomerne veľa, aj z Pliešoviec, aj zo Sásy, všetkých tých židov dali do toho vagóna a odviekli ich do Zvolena.

A vy ste ako vedeli, že to sú tam židia? Že to práve židov odvážajú?

No však... však tam bol aj ten... aj tí starí Šalamúnovci, ktorých som veľmi dobre poznal, však ten chodil k nám a ja som chodil tam nakupovať.

Hm.

K nim... no...

Takže tam ste ich videli medzi tými ľuďmi, že tam boli?

Áno, áno.

Hm. A aj z Pliešoviec ste tam videli nejakých známych, ktorých ste poznali?

No z Pliešoviec tých židov ja nepoznal, to boli... to ešte, do meštianky so mnou nechodili práve, tak nejako... Jéžiš, mi je zle...

Áno? Skončíme?

Končíme, no.

A ešte sa spýtam, že kto tam bol s nimi. Boli tam gardisti tí vaši, tí z... od vás zo Sásy?

Aj... aj od nás zo Sásy boli tí gardisti. Práve... a hovorím, to boli tí... ten jeden bol katolík, ten Tkáčik a ten tam nebol, ale tí Haškovci, to boli gardisti, ale to boli evanjelici.

Hm. Takže tých ste tam tiež videli. Dobre, nebudeme vás ďalej trápiť, ďakujeme veľmi pekne za tento rozhovor.

No... čo som...

Ďakujeme, že ste sa podelil o tieto vaše spomienky...

Musím ísť.